

УДК 165:141"19"

МЕЛЬНИК Анастасія – аспірантка кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 24, вул. Івана Франка, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (melnik.stasya.serg@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1105-3445>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.38.186113>

Бібліографічний опис статті: Мельник, А. (2019). Бінарність розуміння феномена Іншого у філософській думці ХХ ст. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 38, 59–72. doi: 10.24919/2522-4700.38.186113.

БІНАРНІСТЬ РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНА ІНШОГО У ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ ХХ ст.

Анотація. Мета роботи. У статті ставиться завдання виявити й зіставити гранично межові характеристики феномена Іншого в їх двоїстості по відношенні до Я у філософії ХХ ст. **Методологія.** Робота передбачає розгляд проблеми, що здійснюється на перетині історико-філософського та філософсько-теоретичного вимірів. При розгляді сутнісних характеристик Іншого залучені методи категоріального і системно-структурного аналізу. З точки зору історико-філософської специфіки, робота передбачає застосування методу текстологічного аналізу і методу філософської компаративістики. **Наукова новизна.** Виявлено основні, бінарні підходи до розуміння сутності Іншого, через аналіз праць Ж.-П. Сартра та М. Бахтіна. Діалогічне звертання до Іншого, розроблене М. Бахтіним, передбачає формування такої сутнісної цілісності, котра реалізує й обґрунтовує мене та Іншого у нерозривному зв'язку, що виводить суб'єктність Я з площини одновимірності, атомарності та одиничності у конкретність існування у бутті-з-Іншим. Діаметральне, протилежне розуміння розробляє Ж.-П. Сартр, висловлюючи ідеї про опозиційність Іншого по відношенню до Я. Фіксується увага на не-володінні та не-захищеності перед поглядом Іншого. **Висновки.** Розгляд і порівняння бінарних способів поста-

новки проблеми розуміння феномена Іншого дають змогу зафіксувати фундаментальні аспекти, що необхідно присутні у будь-якому відношенні до Іншого. Це, по-перше, відкритість та необхідна сутнісна співвіднесеність із Іншим, котра виявляє творчосмислову роль Іншого у становленні і бутті Я; по-друге, це абсолютна беззахисність перед поглядом Іншого, опозиційність буття мого Я по відношенню до Іншого, оскільки Інший – це принципово, фундаментально інакше буття, аніж Я.

Ключові слова: Інший; Я; самість; ініїсть; бінарність.

MELNYK Anastasiia – Postgraduate Student of the Department of Philosophy named by Professor Valeriy Skotnyi, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (melnik.stasya.serg@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1105-3445>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.38.186113>

To cite this article: Melnyk, A. (2019). Binarnist rozuminnia fenomena Inshoho u filosofskii dumtsi XX st. [The duality of understanding of the Other phenomenon in philosophical ideas of the XX century]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii «Filosofii» – Human Studies. Series of «Philosophy»*: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 38, 59–72. doi: 10.24919/2522-4700.38.186113 [in Ukrainian].

THE DUALITY OF UNDERSTANDING OF THE OTHER PHENOMENON IN PHILOSOPHICAL IDEAS OF THE XX CENTURY

Summary. The purpose of the study. The purpose of the article is to identify and compare the boundary characteristics of the Other phenomenon in their duality in relation to the I in the philosophy of the twentieth century. **Methodology.** The study provides an analysis of the problem at the intersection of historical-philosophical and philosophical-theoretical spheres. To consider the essential characteristics of the Other, the methods of categorical analysis and system-structural analysis need to be involved. From the point of view of historical and philosophical specifics, the work requires the use of the method of textual analysis and the method of philosophical comparison. **Scientific novelty.** The author identifies basic, binary approaches to understand the essence of the Other using the analysis of J.-P. Sartre and

*M.M. Bakhtin, which implies the formation of such essential integrity that realizes and justifies Me and the Other in an inextricable connection, which leads the subjectivity of I out of the plane of one-dimensionality, atomicity and singularity into the concrete existence of being-with-the-Other. The diametrical, opposite understanding is developed by J.-P. Sartre, expressing ideas about the contrast of the Other to I. The focus is on non-possession and non-protection under the gaze of the Other. **Conclusions.** Consideration and comparison of binary ways of understanding the phenomenon of the Other allow us to capture the fundamental aspects that necessarily exist in any relation to the Other. Firstly, it is the openness and necessary essential correlation with the Other, which reveals the creative and semantic role of the Other in the formation and being of the I. Secondly, it is the total defenselessness against the gaze of the Other, the opposition of I to the Other, since the Other is a fundamentally, fundamentally different being than I.*

Keywords: Other; I; unity; otherness; binary.

людина сама нічого не може
людині завжди потрібен інший
на кого себе помножити можна
для кого варто писати вірші
з ким можна разом долати відчай
чи радість ділити не ризикуючи
хто може в будь-яку мить засвідчити
що ти – реальний що ти – існуєш...
(Юрій Іздрик)

Постановка проблеми. Загадковий Інший. Хто він? Зустріч з ним неминуча та інколи болюча. Інший – це той, хто одночасно і схожий, і протилежний мені. Він неодмінно володіє своїми утаємниченими намірами та думками, котрі для мене неосяжні. Та чи можна дати вичерпне визначення для Іншого? І чи взагалі можливо пізнати Іншого у всій його безмірності? Ці питання породжують проблему «Я-Інший», яка стала визначальною в розумінні Іншого як тенденції філософії ХХ ст., та залишається актуальною. Адже розуміння людиною себе та Іншого є необхідною умовою формування власної цілісності. Через розуміння невід’ємної взаємодії з Іншим, людина визначає своє буття та місце в житті. Інший дає можливість розкрити, виявити, кори-

гувати, прямим чи непрямым чином змінювати, приймати чи відкидати людиною саму себе.

Сучасні філософські дослідження на фоні стрімкого технічного розвитку різноманітних комунікативних практик надають важливого значення зміні міжособистісного спілкування, що базується на проблемі розуміння «Я-Інший». І для того, щоб зафіксувати момент способу буття Іншого по відношенню до самості Я, варто звернутися до розгляду таких традицій розуміння Іншого, котрі мають у собі діаметральні, протилежні аспекти Іншого, хоча теоретичне джерело і загальна постановка проблеми є для них спільними. Із вказаної необхідності звертаюсь до філософії Ж.-П. Сартра та М. Бахтіна, в яких знаходжу найбільш очевидну бінарність у підході до розуміння феномена Іншого.

Мета дослідження. У статті ставиться завдання виявити й зіставити гранично межові характеристики феномена Іншого в їх двоїстості по відношенні до Я у філософії XX ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософія М. Бахтіна є взірцевим способом постановки проблеми Іншого, отже, звернення до його ідей – обов'язкова засада осмислення різноманітних комунікативних практик, що зумовлює розкриття його концепції в працях синтезуючого характеру (Gardiner, 2016). О. Жданова (2015) застосовує його ідеї для розкриття шляхів формування мовної особистості, О. Зубарев (2016) у галузі соціології життєвого світу бачить плідність розробок відносно архітекτονіки літературного твору, що дає змогу розглянути архітектоніку дійсного світу життя на іншому філософському фундаменті (с. 78–79), Г. Степанова (2015) зазначає необхідність формування діалогічного мислення у сфері полікультурної освіти, що уможливило подолати опозиційну дихотомію (с. 240–242). Показовим є застосування ідей М. Бахтіна у найбільш несподіваних ракурсах і аспектах, наприклад, у терапії сімейного життя (Larner, 2017). При цьому сучасна терапія визначається як діалогічна етика. Автор припускає, що в діалогічній уяві терапевти подібні до романістів: вони беруть слова клієнтів і роблять їх своїми, включаючи у терапевтичний діалог (Larner, 2015). Але застосування ідей М. Бахтіна до сфер педагогіки і психології, соціології і психіатрії не відмінняє філософську аналітику, що особ-

ливо значущим є при розгляді проблеми Іншого, яка загострена у сучасному світі – ідеї і М. Бахтіна, і Ж.-П. Сартра включені у постколоніальний дискурс при розгляді проблеми девальвації Іншого й активного просування себе (Biti, 2011), а також при осмисленні формування суб'єктивності колоніальних і постколоніальних народів (Pendakis, 2016).

Що стосується Ж.-П. Сартра, то його ім'я звучить зазвичай в політичних вимірах, його аналізують поруч із іменами Фуко та Дельоза (Gutting, 2016) і при розгляді різноманітних аспектів свободи (Воропаєв, 2016; McBride, 2017). Аналізують його думки щодо онтології та етики, неодмінно зазначаючи значущість його аналітики людського існування (Кузин, 2015). Але діалогічний вимір його творчої спадщини не здобув належної експлікації.

Виклад основного матеріалу. Проблема розуміння Іншого, попри свою актуалізацію у філософії ХХ ст., є іманентно присутньою у всій історії філософії, поширюючи свій смисловий вплив практично на будь-яку сферу філософського знання. Це дає можливість розглядати філософію ХХ ст. не лише як самостійне, самобутнє явище, сконцентроване на проблемі Іншого, але і як закономірний наслідок усього історико-філософського процесу. Для фіксації бінарності розуміння феномена Інший в філософії ХХ ст. я із зазначеної необхідності звертаюся до характеристик Іншого у філософських здобутках М. Бахтіна та Ж.-П. Сартра.

Згідно з моделлю Іншого у філософії М. Бахтіна, Я потребує Іншого, Я не існує поза відношенням до Іншого, Інший стверджує моє буття, ціннісно та цілісно завершує його. Без буття Іншого мене в повному сенсі цього слова немає. А. Зінов'єва (2010) пише з цього приводу: «Я, на думку М. Бахтіна, – це етично діючий і естетично споглядаючий суб'єкт. Я – це суб'єкт, все інше об'єкти сприйняття, пізнання, вчинку» (Зінов'єва, 2010, с. 13). Позаяк тільки Я володіє активністю і суб'єктивністю, то людина не може стати об'єктом для себе, не може естетично завершити, повністю пізнати й усвідомити саму себе. «Я, як суб'єкт, ніколи не збігаються з самим собою: я – суб'єкт акту самосвідомості – виходжу за межі змісту цього акта» (Бахтин, 1979, с. 147). На думку М. Бахтіна, Я потребує Іншого, оскільки Я не існує поза відношенням до Іншого. І в цьому ключі виявляється

неодмінний плюс Іншого, адже він може пізнати Я, яке нездатне це зробити повноцінно, всеохопно самотужки.

Можна виділити три найважливіші аспекти відмінності між Я та Іншим. По-перше, ми однозначно є в різних площинах буття (зовнішній аспект), по-друге, Я інакше переживає себе, ніж Іншого, Я завжди суб'єкт, а Інший постає об'єктом (внутрішній аспект).

Формою конкретного переживання дійсної людини є кореляція образних категорій я і іншого; і ця форма я, в якій я переживаю себе єдиного, докорінно відмінна від форми іншого, в якій я переживаю всіх без винятку інших людей. І я іншої людини зовсім інакше переживається мною, ніж моє я, і воно підводиться під категорію іншого як момент його. (Бахтин, 2000, с. 64)

По-третє, особливе місце займає переживання Іншого, адже, тільки в Іншому мені дано живе, естетичне переживання смерті.

Стосовно відношення до Іншого, як співучасті у бутті, М. Бахтін зазначає те, що, перебуваючи в різних буттєвих площинах, Я може зробити по відношенню до Іншого такі дії, які він не може вчинити по відношенню до самого себе (споглядання, етичні та естетичні дії) і навпаки. За допомогою цього процесу Я здобуває цілісність і завершеність. Я нічого не може сказати про себе, не співвідносячи себе з Іншим. Ми перебуваємо в безперервному діалозі з Іншим.

Із зазначеного випливає, що філософія М. Бахтіна з необхідністю вводить у проблему Іншого концепт діалогічного відношення. Таке відношення виявляє себе як необхідне смислопокладання мого Я в Іншому. Діалогічність передбачає звертання до Іншого як до деякої необхідної передумови існування мого Я. Діалогічне звертання до Іншого передбачає формування такої сутнісної цілісності, котра реалізує і обґрунтовує мене та Іншого у нерозривному зв'язку, котрий М. Бахтін розуміє як «спів-участь у бутті». Таке розуміння виводить суб'єктність Я з площини одновимірності, атомарності та одиничності у простір багатогран-

ності буттєвих визначень та у життєву повноту й конкретність існування у бутті-з-Іншим.

Діаметральне, протилежне ставлення до Іншого можна знайти у філософському спадку Ж.-П. Сартра, зокрема в його праці «Буття та ніщо» та у п'єсі «За закритими дверима». У праці «Буття і ніщо» здійснюється ретельний феноменологічний аналіз Іншого як необхідного елемента мого існування. Ж.-П. Сартр ретельно відслідковує та виявляє структуру буття Іншого через модуси «буття-для-себе», «буття-в-собі», «буття-для-іншого». «Буття-в-собі – спосіб буття речей, котрі взяті у їх позитивності та тотожності з собою. Воно не здатне до рефлексивного відношення з собою і не потребує свідомості» (Гутнер & Огурцов, 2010, с. 496). Буття-для-себе із необхідністю передбачає буття-для-іншого.

Загалом буття-для-себе має бути тілом і свідомістю: воно не може бути пов'язане з тілом. Так само і буття-для-іншого є повністю тілом. Тут немає «психічних феноменів», об'єднаних з тілом, немає нічого позаду тіла. Але тіло є повністю «психічним» (Сартр, 2000, с. 326).

Для того, щоб зрозуміти всі структури буття людської реальності, необхідно з'ясувати роль Іншого в існуванні цієї реальності. З цією метою Ж.-П. Сартр ставить два питання: питання про існування Іншого і питання про ставлення мого буття до буття Іншого. Намагаючись зафіксувати існування Іншого Сартр аналізує феноменологічний зміст поняття погляду на Іншого. С. Голенков підкреслює:

У феноменології Ж.-П. Сартра погляд відіграє основну роль, оскільки відкриває існування Іншого як інакшої людської реальності. Поняття, погляду у Ж.-П. Сартра, є неоднозначним. Варто зазначити, що він використовує цей термін в «Бутті і Ніщо» у двох значення. Перше проявляється в тих місцях, де розглядаються істотні характеристики погляду. Тут погляд Сартр позначає терміном «сприйняття» або «поле сприйняття». А в тих місцях, де мова іде про інтерпре-

тацію того, що представлено поглядом, він позначає його терміном «відношення». (Голенков, 2006, с. 90)

Погляд як сприйняття створює особливий простір, поява в якому Іншого дезінтегрує мій простір. Поява в полі мого сприйняття елемента дезінтеграції Ж.-П. Сартр (2000) називає «появою певної людини в моєму універсумі» (с. 278). Сукупність моментів появи Іншого в моєму просторі відображає мою свободу і фактичність в світі. Те, ким я є, відкривається мені тільки через погляд Іншого. А сам Інший в погляді ніколи не дається нам як об'єкт, зазначає Ж.-П. Сартр, інакше його існування як фактичне існування буття-погляду зазнало б краху. Об'єктивація Іншого, яка відбувається в моєму бутті-погляді, має зовсім інший зміст. Вона є захистом мого буття від об'єктивуючого погляду Іншого. Об'єктивація Іншого звільняє мене від буття для Іншого і надає Іншому буття для мене.

Ж.-П. Сартр стверджує, що присутність Іншого в моєму бутті посилює відчуження моїх можливостей. Він одночасно визначає мене і відчужує мої можливості. Взагалі можна сказати, що погляд Іншого з самого початку – руйнування будь-якої об'єктивності для Я. Через таке руйнування погляд Іншого змінює і Я, і світ. Головна теоретична змістовність роботи Ж.-П. Сартра концентрується навколо ідеї про опозиційність Іншого по відношенню до Я. Фіксується увага на не-володінні та не-захищеності перед поглядом Іншого. Ж.-П. Сартр конкретизує та підсумовує своє відношення до проблеми Іншого посередництвом екзистенційного обрамлення тези «Пекло – це Інші» (Сартр, Сцена 5) в п'єсі «За закритими дверима», яка показує нам, що неможливо втекти від погляду Іншого. Я завжди беззахисний перед поглядом Іншого. Людина не може вирватися із того кола людей, в якому вона існує. Ми залежні від інших людей. І тільки перебуваючи в стані самотності, Я вільний від того, щоб мене оцінювали. Ж.-П. Сартр показує цю конфліктність, ми завжди оцінюємо інших і є оцінювані іншими людьми, і цього неможливо позбутися. Це фундаментальна характеристика нашого буття. Фактично, сартрове розуміння Іншого цілком відповідає загальній інтонованості відношення екзистенціалістів до людського буття: «...Ж.-П. Сартр і А. Камю вперто стверджували, що трагізм

людського існування має всезагальний характер і не знає історичних або національних меж» (Мотрошилова & Руткевич, 2000, с. 69).

Текст п'єси «За закритими дверима», хоча і в художній формі, але дуже чітко і гостро виявляє головний нерв сартрового розуміння Іншого: ми не володіємо буттям Іншого, воно завжди буде таким, що є по відношенню до нас у контрпозиції і тому ми з деякої онтологічної, буттєвої необхідності приречені вибудовувати те, що можна назвати «механізмами адекватної взаємодії» – форми та принципи інтерсуб'єктивної комунікації, котрі, згідно з філософією Ж.-П. Сартра, є лише наслідком опозиційності Іншого, іншості Іншого.

Отже, після розгляду розуміння Іншого М. Бахтіним (класична парадигма) та Ж.-П. Сартром (некласична парадигма) можна визначати такі фундаментальні характеристики Іншого, як:

- людина не може втекти від контакту з Іншим;
- ми не можемо володіти Іншим;
- Інший неодмінно конститує Я.

Відповідно до таких характеристик ми фіксуємо певну бінарність у розумінні феномену Інший у філософії цих мислителів:

Класичне розуміння Іншого	Некласичне розуміння Іншого
Контакт з Іншим	
Шлях до діалогу	Обмеження свободи
Неможливість/можливість відкритості Іншому	
Відкритість на зустріч Іншому і тим смислам, які він несе із собою	Залежність і екзистенційна оголеність, яку неможливо подолати
Конституювання «Я»	
Надає сенс і простір для завершення моєї суб'єктивності	Влада і домінування зовнішньої сили над моїм Я

Варто зауважити, що таке розуміння феномена Інший притаманне не тільки М. Бахтіну та Ж.-П. Сартру, а є співзвучним із думками інших мислителів ХХ ст. Класичне, характерне для М. Бахтіна, бачення Іншого як діалогічного «Ти» аналогічне

баченню М. Бубера та Е. Левінаса. Класична традиція тлумачення Іншого – це традиція ствердження, яка цілковито релевантна філософії, котру можна назвати «філософією тотожності». Проте саме завдяки тому, що у філософії Ж.-П. Сартра, яка співзвучна в цьому плані із філософією М. Гайдеггера, Інший виявляє себе у вигляді опозиційної сутності, котрою «Я» не володіє, але, з іншого боку, поза власною волею надає цьому Іншому екзистенційне право вирішувати самість і сутність «Я», ми формуємо концепт Іншості саме як філософію відмінності, розрізнення, котра виявляє себе на багатьох формах і тематичних рубриках філософії XX ст.

Висновки. Розгляд і порівняння бінарних (класичного і некласичного) способів постановки проблеми розуміння феномена Іншого дають змогу зафіксувати фундаментальні аспекти, що необхідно присутні у будь-якому відношенні до Іншого. Це, по-перше, відкритість та необхідна сутнісна співвіднесеність із Іншим, котра виявляє творчо-смыслову роль Іншого у становленні і бутті Я (класичний підхід); по-друге, це абсолютна беззахисність перед поглядом Іншого, опозиційність буття мого Я по відношенню до Іншого, оскільки Інший – це принципово, фундаментально інакше буття, аніж Я. Попри все, ці протилежні характеристики не є антагоністичними та взаємовиключними, оскільки думки як М. Бахтіна, так і Ж.-П. Сартра виявляють необхідно присутні у відношенні до Іншого аспекти, розуміння яких дає нам можливість цілісно та реалістично підходити до проблеми Іншого – як у теоретичній дослідницькій роботі, так і у практичній, суспільній або особистісній практиці.

Література

- Бахтин, М.М.** (2000). Автор и герой в эстетической деятельности. *Автор и герой: к философским основаниям гуманитарных наук* (с. 3–226). Санкт-Петербург: Азбука.
- Бахтин, М.М.** (1979). Из записей 1970–1971 годов. *Эстетика словесного творчества* (с. 336–360). Москва: Искусство.
- Воропаев, Д.Н.** (2016). Проблема происхождения «ничто» в философии Ж.-П. Сартра. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*, 12 (74), 1, 44–46. Тамбов: Грамота.

- Голенков, С.И. (2006). Феноменология Другого Сартра. *Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Философия. Филология»*, 1 (4), 88–112.
- Гутнер, Г.Б., & Огурцов, А.П. (2010). Сартр Жан-Поль. *Новая философская энциклопедия* (Т. 3, с. 495–497). Москва: Мысль.
- Жданова, О.Л. (2015). М.М. Бахтін та становлення мовної особистості. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія*, 30, 80–84.
- Зиновьева, А.А. (2010). Проблема «Другого» в философии М.М. Бахтина. *Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки*, 1, 13–22.
- Зубарєв, О.М. (2016). Бахтін про «дійсний світ життя»: від соціології життєвого світу до естетики словесної творчості. *Український соціологічний журнал*, 1–2, 74–80.
- Мотрошилова, Н.В., & Руткевич, А.М. (Ред.). (2000). *История философии: Запад – Россия – Восток. Книга 4: Философия XX в.* (2-е изд.). Москва: «Греко-латинский кабинет» Ю.А. Шичалина.
- Кузин, И.В. (2015). Связь диалектики и фундаментальной онтологии в экзистенциализме Сартра. *Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Философия. Филология»*, 2 (18), 19–29.
- Сартр, Ж.-П. (2000). *Бытие и ничто: опыт феноменологической онтологии*. Москва: Республика.
- Сартр, Ж.-П. (б.р.). *За закрытыми дверями*. Взято 14 вересня 2019 р. з <http://booksonline.com.ua/view.php?book=49862&page=14>.
- Степанова, Г.С. (2015). Значение диалогических дихотомий в межкультурном общении. *Международный научный журнал «Символ науки»*, 12, 238–242.
- Biti, V. (2011). The Self, the Novel and History. On the Limits of Bakhtin's Historical Poetics. *Orbis Litterarum*, 66 (4), 255–279. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1600-0730.2011.01018.x>.
- Gardiner, M.E. (2016). Bakhtin, Mikhail. *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy* (pp. 155–159). Malden, MA: Wiley.
- Gutting, G. (2016, December). The politics of the order of things: Foucault, Sartre, and Deleuze. *History and Theory. Special Issue: Words, Things, and Beyond: Foucault's Les mots et les choses at 50*, 55 (4), 54–65. doi: <https://doi.org/10.1111/hith.10828>.
- Larner, G. (2015). Dialogical Ethics: Imagining the Other. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy. Special Issue: Dialogical Practices*, 36 (1), 155–166.

- Larner, G.** (2017). Spiritual Dialogues in Family Therapy. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 38 (1), 125–141.
- McBride, W.** (2017). Sartre and America. *Філософія occimii = Philosophy of Education*, 2 (21), 266–275. doi: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2017-21-2-266-275>.
- Pendakis, A.** (2016). Sartre, Jean-Paul. *The Encyclopedia of Postcolonial Studies*. Wiley-Blackwell. doi: <https://doi.org/10.1002/9781119076506.wbeps319>.

References

- Bakhtin, M.M.** (2000). Avtor i geroi v esteticheskoi deiatelnosti [Author and hero in aesthetic activity]. *Avtor i geroi: k filosofskim osnovaniyam gumanitarnykh nauk – Author and hero: to the philosophical foundations of the humanities* (pp. 3–226). Sankt-Peterburg: Azbuka [in Russian].
- Bakhtin, M.M.** (1979). Iz zapisei 1970–1971 godov [From the records of 1970–1971]. *Estetika slovesnogo tvorчества – Aesthetics of verbal creativity* (pp. 336–360). Moscow: Iskusstvo [in Russian].
- Voropaev, D.N.** (2016). Problema proiskhozhdeniia «nichts» v filosofii Zh.-P. Sartra [The problem of the origin of «nothing» in the philosophy of J.-P. Sartra]. *Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i iuridicheskie nauki, kulturologiia i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki – Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and art history. Questions of theory and practice*, 12 (74), 1, 44–46. Tambov: Gramota [in Russian].
- Golenkov, S.I.** (2006). Fenomenologiia Drugogo Sartra [The Phenomenology of Another Sartre]. *Vestnik Samarskoi gumanitarnoi akademii. Seriia «Filosofiia. Filologiia» – Bulletin of the Samara Humanitarian Academy. Series «Philosophy. Philology»*, 1 (4), 88–112 [in Russian].
- Gutner, G.B., & Ogurtsov, A.P.** (2010). Sartr Zhan-Pol [Sartre Jean-Paul]. *Novaia filosofskaia entsiklopediia – New philosophical encyclopedia* (Vol. 3, pp. 495–497). Moscow: Mysl [in Russian].
- Zhdanova, O.L.** (2015). M.M. Bakhtin ta stanovlennia movnoi osobystosti [M.M. Bakhtin and the formation of linguistic personality]. *Naukovyi visnyk kafedry Yunesko KNLU. Seriia Filolohiia. Pedagogika. Psykholohiia – Scientific Bulletin of the UNESCO KNLU. Series Philology. Pedagogy. Psychology*, 30, 80–84 [in Ukrainian].
- Zinoveva, A.A.** (2010). Problema «Drugogo» v filosofii M.M. Bakhtina [The problem of the «Other» in the philosophy of M.M. Bakhtin]. *Izvestiia*

- Tulskogo gosudarstvennogo universiteta. Gumanitarnye nauki – Bulletin of Tula State University. Humanitarian sciences*, 1, 13–22 [in Russian].
- Zubariiev, O.M.** (2016). Bakhtin pro «diisnyi svit zhyttia»: vid sotsiolohii zhyttievoho svitu do estetyky slovesnoi tvorchosti [Bakhtin on the «real world of life»: from the sociology of the living world to the aesthetics of verbal creativity]. *Ukrainskyi sotsiolohichnyi zhurnal – Ukrainian Sociological Journal*, 1–2, 74–80 [in Ukrainian].
- Motroshilova, N.V., & Rutkevich, A.M.** (2000). *Istoriia filosofii: Zapad – Rossiia – Vostok. Kniga 4 : Filosofiia XX v.* [History of Philosophy: West – Russia – East. Book 4: Philosophy of the 20th Century] (2nd ed.). Moscow: «Greko-latinskii kabinet» Iu.A. Shichalina [in Russian].
- Kuzin, I.V.** (2015). Sviaz dialektiki i fundamentalnoi ontologii v ekzistencიაlizme Sartra [The connection of dialectics and fundamental ontology in the existentialism of Sartre]. *Vestnik Samarskoi gumanitarnoi akademii. Seriia «Filosofiia. Filologiia» – Bulletin of the Samara Humanitarian Academy. Series «Philosophy. Philology»*, 2 (18), 19–29 [in Russian].
- Sartr, Zh.-P.** (2000). *Bytie i nichto: opyt fenomenologicheskoi ontologii* [Being and Nothing: An Experience of Phenomenological Ontology]. Moscow: Respublika [in Russian].
- Sartr, Zh.P.** (n.d.). *Za zakrytymi dveriami* [Behind closed doors]. Retrieved September 14, 2019, from <http://booksonline.com.ua/view.php?book=49862&page=14> [in Russian].
- Stepanova, G.S.** (2015). Znachenie dialogicheskikh dikhotomii v mezhkulturnom obshchenii [The importance of dialogic dichotomies in intercultural communication]. *Mezhdunarodnyi nauchnyi zhurnal «Simvol nauki» – International scientific journal «Symbol of Science»*, 12, 238–242 [in Russian].
- Biti, V.** (2011). The Self, the Novel and History. On the Limits of Bakhtin's Historical Poetics. *Orbis Litterarum*, 66 (4), 255–279. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1600-0730.2011.01018.x>.
- Gardiner, M.E.** (2016). Bakhtin, Mikhail. *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy* (pp. 155–159). Malden, MA: Wiley. doi: <https://doi.org/10.1002/9781118766804.wbiect013>.
- Gutting, G.** (2016). The politics of the order of things: Foucault, Sartre, and Deleuze. *History and Theory. Special Issue: Words, Things, and Beyond: Foucault's Les mots et les choses at 50*, 55 (4), 54–65. doi: <https://doi.org/10.1111/hith.10828>.
- Larner, G.** (2015). Dialogical Ethics: Imagining the Other. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy. Special Issue: Dialogical Practices*, 36 (1), 155–166. doi: <https://doi.org/10.1002/anzf.1093>.

- Larner, G.** (2017). Spiritual Dialogues in Family Therapy. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 38 (1), 125–141. doi: <https://doi.org/10.1002/anzf.1207>.
- McBride, W.** (2017). Sartre and America. *Philosophy of Education*, 2 (21), 266–275. doi: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2017-21-2-266-275>.
- Pendakis, A.** (2016). Sartre, Jean-Paul. *The Encyclopedia of Postcolonial Studies*. Wiley-Blackwell. doi: <https://doi.org/10.1002/9781119076506.wbeps319>.

Стаття надійшла 05 жовтня 2019 року.